

Тематски зборник научних радова од међународног значаја

**УБИСТВО И САМОУБИСТВО У НАУЧНОМ
И УМЕТНИЧКОМ СТВАРАЛАШТВУ**

УБИСТВО И САМОУБИСТВО У НАУЧНОМ И УМЕТНИЧКОМ СТВАРАЛАШТВУ
(Тематски зборник научних радова)

Издавач

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
имејл: institut.skr@gmail.com

За издавача

Проф. др Драган Танчић

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Проф. др Драган Танчић

Уредили и приредили

Др Ивана Женарју Рајовић, виши научни сарадник
Др Сена Михаиловић Милошевић, научни сарадник
Др Марина Мијатовић, научни сарадник
Др Петар Ристановић, научни сарадник

Научни савети и публикације

Проф. др Драган Танчић, редовни професор, Институт за српску културу
Приштина – Лепосавић

Др Јасмина Ахметагић, научни саветник, Институт за српску културу
Приштина – Лепосавић

Проф. др Миодраг Гордић, редовни професор, Факултет за пословне студије и право,
Универзитет УНИОН „Никола Тесла“

Проф. др Неђо Даниловић, редовни професор, Универзитет МБ

Проф. др Весна Балтезаревевић, редовни професор, Мегатренд универзитет
Др Драгана Јањић, научни саветник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Др Марија Јефтимијевић Михајловић, виши научни сарадник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Др Марина Мијатовић, научни сарадник, Институт за српску културу
Приштина – Лепосавић

Лектура и коректура

Др Јелена Војиновић Костић, ванредни професор

Компјутерска обрада

Миодраг Панић

Штампа

ГИД „Рi-press“, Пирот

Корица: Надгробни споменици у порти манастира Сочанице (И. Женарју Рајовић)

Тираж 150

ISBN 987-86-89025-53-8

Тематски зборник научних радова
од међународног значаја

**УБИСТВО И САМОУБИСТВО
У НАУЧНОМ И УМЕТНИЧКОМ
СТВАРАЛАШТВУ**

Лепосавић, 2024

Рецензенти и њихове афилијације

Проф. др Волфганг Рорбарх, академик, Универзитет у Бечу
Проф. др Татјана Сењушкина, Кримски федерални Универзитет Вернадски, Симферопол, Руска Федерација
Проф. др Наталија Николаевна Муравјова, Јужни федерални универзитет, Руска Федерација
Проф. др Томас Каналик, Фрајбург
Др Јекатерина Јентина, доктор политичких наука, Национални истраживачки универзитет „Виша школа економије“, Москва, Русија и професор Факултета светске економије и међународних односа; Центар за медитеранске студије
Др Тодор Галунов, ВТУ „Св. Кирил и Методиј“, Исторически факултет, ВТУ Велико Трново
Проф. др Недељко Станковић, Европски универзитет Брчко дистрикт; Европски универзитет „Калос“, Беч
Проф. др Полона Шпрајц, Факултет за организационе науке, Крањ, Универзитет у Марибору, Словенија
Проф. др Дејан Михаиловић, Технички универзитет Монтереи, Мексико
Проф. др Бошко Сувајцић, Филолошки факултет у Београду, Универзитет у Београду
Проф. др Снежана Милосављевић Милић, Филозофски факултет у Нишу, Универзитет у Нишу
Проф. др Марко Атлагић, Филозофски факултет у Косовској Митровици, Универзитет у Приштини
Проф. др Тиодор Росић, Педагошки факултет у Јагодини, Универзитет у Крагујевцу
Проф. др Сунчица Денић Михаиловић, Учитељски факултет у Врању, Универзитет у Нишу
Проф. др Миодраг Гордић, Факултет за пословне студије и право, Београд
Др Ђорђина Трубарац Матић, виши научни сарадник, Етнографски институт САНУ
Проф. др Невенка Нићин, Европски универзитет „Калос“, Тузла
Проф. др Изет Банда, Европски универзитет „Калос“, Тузла
Проф. др Небојша Лазић, Филозофски факултет у Косовској Митровици, Универзитет у Приштини
Проф. др Марија Коцић, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Др Немања Мрђић, виши научни сарадник, Археолошки институт Београд
Др Бобана Миловановић, виши научни сарадник, Археолошки институт Београд
Др Слободан Селенић, виши научни сарадник, Институт за новију историју Србије
Др Хаџи Владан Станковић, научни сарадник, Институт за политичке студије
Др Драгомир Бончић, виши научни сарадник, Институт за савремену историју Београд
Др Милути Живковић, виши научни сарадник, Институт за савремену историју Београд
Проф. др Драгана Сарајић, Факултет уметности у Звечану, Универзитет у Приштини
Проф. др Биљана Павловић, Учитељски факултет у Призрену, Лепосавић, Универзитет у Приштини
Проф. др Петар Рајчевић, Учитељски факултет у Призрену, Лепосавић, Универзитет у Приштини
Др Милан Гулић, виши научни сарадник, Институт за савремену историју, Београд
Др Јасмина Ахметагић, научни саветник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Драгана Јањић, научни саветник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Драган Танчић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Весна Зарковић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Марија Јефтимијевић Михајловић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Иван Беџић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Борис Стојковски, доцент, Филозофски факултет у Новом Саду, Универзитет у Новом Саду
Др Далибор Велојић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Александар Павловић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Мирјана Бечејски, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Гордан Бојковић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Ена Мирковић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Штампање овог зборника суфинансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-66/2024-03 од 26.01.2024. године.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	11–16
-----------------	-------

ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Јасмина М. Ахметагић, <i>Самоубиство: Случај Рјејнин</i> (Милош Црњански: Роман о Лондону)	19
Мирјана М. Бечејски, „Прича је основни принцип ума.“ <i>Наративна емисија у збирци документарних прича</i> Зашто сам убила Ђиљане Бинићанин	39
Јелена М. Војиновић-Костић, <i>Језичке карактеристике</i> <i>ојрошћаних писама самоубица</i>	55
Сена М. Михаиловић Милошевић, Ана М. Мумовић, <i>Од вишешкој</i> <i>одобравања до балијске размјљивосии: Време у коме</i> <i>„йушка само суди“ у йријовейкама Гријорија Божовића</i>	67
Ана М. Андрејевић, <i>Самоубиство у енглеској ренесансној култури</i>	87

ПОЛИТИКОЛОГИЈА, ПРАВО, СОЦИОЛОГИЈА И КУЛТУРОЛОГИЈА

Драган Љ. Танчић, Волфганг Рорбах, Снежана М. Простаченко, <i>Самоубиство и право на животи</i>	107
Јана Комар Владимирова, <i>Траједија йраћанској раија у Донбасу</i> <i>у сјоменицима</i>	123
Јуриј В. Шахин, <i>Масовна убиства йраћана Одесе:</i> <i>Реакција међународних организација</i>	139
Тодор Галунов, <i>Правосудна реформа БЗНС-а</i> <i>и йолийчких йартија (1920)</i>	147
Когут Виктор Григорјевич, Нуришев Генадиј Николајевич, <i>Поводом йийања „албанизације“ Балкана</i>	155
Баранецки Андреј Наумович, <i>Унишћавање народа СССР-а</i> <i>и йроблем арјументације њејове самоидентификације</i>	161

- Марина Д. Мијатовић, *Самоубиство као последица насиља у партизанском односу* 179
- Бојан Н. Шево, Полона Шпрајц, Наталија Киренко,
Самоубилачки тероризам и жртве самоубилачкој тероризма 191
- Срђан Ж. Словић, *Тероризам као појединачни или колективни акт насиља* 203
- Ратомир Д. Антоновић, *Етички аспекти хомицида* 215
- Ненад М. Антонијевић, *Пресуда Окружној суда у Београду против Вилијама Клиниона и осталих, од 21. септембра 2000. године, као историјски извор за убиства грађана СР Југославије у НАТО агресији 1999. године* 231

ИСТОРИЈА, АРХЕОЛОГИЈА, ЕТНОЛОГИЈА

- Марко П. Атлагић, Александар Л. Мартиновић,
Филип М. Обрадовић, *Масакар у Сребреници 1995. године је највећи тријумф пројатанде* 253
- Анчев Стефан Иванов, *Самоубиство корисника неолибералној модела управљања својом* 267
- Весна С. Зарковић, *Дипломатски представници Русије међу српским народом почетком XX века – жртве балканске политике* 281
- Милутин Д. Живковић, Ивана С. Женарју Рајовић,
Облици терору као прашеће појаве етничкој и верској насиља на Косову и Метохији и Старој Рашки (1878–1945) 303
- Божица Ж. Славковић Мирић, *Утицај (само)убиства албанској министра привреде Нако Стуруа на југословенско-албанске односе (1945–1948)* 317
- Далибор З. Велојић, *Смртност војника на територији косовске дивизијске области 1919–1934* 335
- Ена С. Мирковић, *Ликвидација „народних непријатеља“ и „сарадника окупатора“ у Београду после Другој светској рат* 349
- Урош С. Шешум, *Убиство четничкој војводе Глиора Соколовића 1910. и српска јавност* 373
- Ратомир З. Миликић, *Жртве у државним ударима у модерној српској историји до 1941. године* 385

Петар Р. Ристановић, <i>Убиство Данила Милинчића 1982. године и ошварање косовској жртви у српској јавности</i>	403
Немања Ж. Девић, <i>Самоубиства у траћанском рају у Србији 1941–1945. године</i>	421
Миомир Б. Гаталовић, <i>Повод, насилност и последице иредентистичких демонстрација Албанаца на Косову и Метохији 1968</i>	441
Јован Д. Симијановић, Мирјана М. Симић, <i>Покушај самоубиства на седници Среској комисији Савеза комуниста Србије у Краљеву 1954. године (Сукоби у Среском комисији срезом Жичкој Комунистичке партије Србије 1948–1955.)</i>	457
Горан М. Јанићијевић, <i>Убиство и самоубиство између етике и естетике на одабраним примерима из историје уметности</i>	473

CONTENT

FOREWORD	11–16
----------------	-------

LANGUAGE AND LITERATURE

Jasmina M. Ahmetagić, <i>SUICIDE: THE CASE OF RJEPNIN</i> (<i>MILOŠ CRNJANSKI: THE NOVEL ON LONDON</i>)	19
Mirjana M. Bečejski, „ <i>STORY IS THE FUNDAMENTAL</i> <i>PRINCIPLE OF INTELLECT</i> “; <i>NARRATIVE EMPATHY</i> <i>IN THE COLLECTION OF DOCUMENTARY STORIES</i> <i>WHY I KILLED OF LJILJANA BINIĆANIN</i>	39
Jelena M. Vojinović Kostić, <i>LANGUAGE CHARACTERISTICS</i> <i>OF SUICIDE LETTERS</i>	55
Sena M. Mihailović Milošević, Ana M. Mumović, <i>FROM KNIGHTLY</i> <i>APPROVAL TO BALI OBVIOUSNESS: THE TIME WHEN</i> <i>„THE GUN ONLY JUDGES” IN THE STORIES</i> <i>OF GRIGORIJE BOŽOVIĆ</i>	67
Ana M. Andrejević, <i>SUICIDE IN ENGLISH RENAISSANCE CULTURE</i>	87

POLITICOLOGY, LAW, SOCIOLOGY AND CULTUROLOGY

Dragan LJ. Tančić, Wolfgang Rohrbach, Snežana M. Prostačenko, <i>SUICIDE AND THE RIGHT TO LIVE</i>	107
Yana Komar Vladimirovna, <i>TRAGEDIES OF THE CIVIL WAR</i> <i>IN DONBAS IN MONUMENTS</i>	123
Yuri V. Shanin, <i>MASS KILLINGS OF ODESSA CITIZENS:</i> <i>REACTION OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS</i>	139
Todor Galunov, <i>THE JUDICIAL REFORM OF BZNS</i> <i>AND POLITICAL PARTIES (1920)</i>	147
Kogut Victor Grigorievich, Nuryshv Gennady Nikolaevich, <i>ON THE ISSUE OF THE „ALBANIZATION“ OF THE BALKANS</i>	155

Baranetsky Andrey Naumovich, <i>THE DESTRUCTION OF THE PEOPLE OF THE USSR AND THE PROBLEM OF SUBSTANTIATING THEIR SELF-IDENTIFICATION</i>	161
Marina D. Mijatović, <i>SUICIDE AS A RESULT OF VIOLENCE IN A PARTNER RELATIONSHIP</i>	179
Bojan N. Ševo, Polona Šprajc, Natalia Kirinko, <i>SUICIDE TERRORISM AND VICTIMS OF SUICIDE TERRORISM</i>	191
Srdjan Ž. Slović, <i>TERRORISM AS THE INDIVIDUAL OR COLLECTIVE ACT OF VIOLENCE</i>	203
Ratomir D. Antonović, <i>ETHICAL ASPECTS OF HOMICIDE</i>	215
Nenad M. Antonijević, <i>THE VERDICT OF THE COUNTY COURT IN BELGRADE AGAINST WILLIAM CLINTON AND OTHERS FROM 21ST OF SEPTEMBER 2000, AND HISTORICAL SOURCE FOR MURDERS OF THE CITIZENS OF FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA IN NATO AGRESSION 1999.</i>	231

HISTORY, ARCHEOLOGY, ETHNOLOGY

Marko P. Atlagić, Aleksandar L. Martinović, Filip M. Obradović, <i>MASSACRE IN SREBRENICA 1995 IS THE BIGGEST TRIUMPH OF PROPAGANDA</i>	253
Anchev Stefan Ivanov, <i>SUICIDE OF USERS OF THE NEOLIBERAL MODEL OF GOVERNING THE WORLD</i>	267
Vesna S. Zarković, <i>DIPLOMATIC REPRESENTATIVES OF RUSSIA AMONG THE SERBIAN PEOPLE AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY – VICTIMS OF BALKAN POLITICS –</i>	281
Milutin D. Živković, Ivana S. Ženarju Rajović, <i>FORMS OF TORTURE OF ETHNIC AND RELIGIOUS VIOLENCE IN KOSOVO AND METOHIJA AND STARA RAŠKA (1878–1945)</i>	303
Božica Ž. Slavković Mirić, <i>THE IMPACT OF KILLING/SUICIDE OF THE ALBANIAN MINISTER OF ECONOMY NAKO SPIRU ON THE YUGOSLAV-ALBANIAN RELATIONS 1945-1948</i>	317
Dalibor Z. Velojić, <i>MORTALITY RATES OF SOLDIERS IN THE REGION OF THE KOSOVO MILITARY DIVISION 1919-1934</i>	335
Ena S. Mirković, <i>THE LIQUIDATION OF THE „PEOPLE’S ENEMIES“ AND „COLLABORATORS“ IN BELGRADE AFTER WORLD WAR II</i>	349

Uroš S. Šešum, <i>ASSASSINATION OF THE CHETNICK DUKE GLIGOR SOKOLOVIĆ IN 1910 AND SERBIAN PUBLICITY</i>	373
Ratomir Z. Milikić, <i>VICTIMS OF COUPS IN MODERN SERBIAN HISTORY UNTIL 1941</i>	385
Petar R. Ristanović, <i>THE MURDER OF DANILO MILINČIĆ 1982 AND OPENING OF KOSOVO ISSUE IN SERBIAN PUBLICITY</i>	403
Nemanja Ž. Dević, <i>SUICIDES IN THE CIVIL WAR IN SERBIA 1941-1945. YEARS</i>	421
Miomir B. Gatalović, <i>THE OCCASION, VIOLENCE AND CONSEQUENCES OF IRREDENTIST DEMONSTRATIONS OF ALBANIANS IN 1968</i>	441
Jovan D. Simijanović, Mirjana M. Simić, <i>SUICIDE ATTEMPT DURING CONFERENCE MEETING IN REGIONAL DEPARTMENT OF COMMUNIST PARTY OF SERBIA IN KRALJEVO IN THE YEAR OF 1954 (CONFLICTS IN THE REGIONAL DEPARTMENT OF COMMUNIST PARTY OF SERBIA IN ŽIČA DISTRICT 1948-1955)</i> ...	457
Goran M. Janićijević, <i>MURDER AND SUICIDE BETWEEN ETHICS AND AESTHETICS IN SELECTED EXAMPLES FROM THE HISTORY OF ART</i>	473

Ена С. МИРКОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ЛИКВИДАЦИЈА „НАРОДНИХ НЕПРИЈАТЕЉА“ И „САРАДНИКА ОКУПАТОРА“ У БЕОГРАДУ ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА**

Айсџиракџи: Крај Другог светског рата у Србији, донео је ослобођење од окупаторских власти са једне стране, и разрачунавање од стране новоуспостављеног комунистичког режима са својим идеолошким и класним противницима са друге стране. Одмах по завршетку рата у Србији су почели да раде преки судови, који су често без правог процеса суђења или довољног доказног материјала, кренули да се разрачунавају са својим политичким неистомишљеницима и свима онима који су сврставани у најчешће две категорије „народни непријатељи“ и „сарадници окупатора“. Новоформираном Одељењу за заштиту народа – ОЗНА, додељен је задатак идентификовања и обрачунавања са противницима комунистичког режима. У Србији је на тај начин убијено у првим послератним годинама око 60.000 лица, а на територији Београда 3615 лица. Међу њима велики број неборачког становништва, припадника сељаштва, али и грађанске и интелектуалне елите као и припадника свештенства. У овом раду покушали смо да прикажемо структуру убијеног становништва кроз најпознатије случајеве поједначних ликвидација становника из различитих друштвених слојева.

Кључне речи: народни непријатељи, сарадници окупатора, убиства, ликвидације, Комунистичка партија Југославије, ОЗНА.

По завршетку Другог светског рата дошло је до успостављања новог комунистичког режима, који је у годинама после рата настојао да се обрачуна са свима онима који су били виђени као „сарадници окупатора“. Тај обрачун је подразумевао хапшења, малтретирања, а веома често и ликвидације народних непријатеља (како оних стварних, тако и пуких политичких и класних противника нових власти). Само на територији Београда је

* Научни сарадник, ORCID 0000-0002-6876-8898, ena04111986@gmail.com

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС.

било 18 затвора за ова лица, а постојало је 23 локација на којима су вршене ликвидације (Цветковић 2006: 179).

Наредбом бр. 1253 МУП ДФЈ од 18. маја 1945. године, све гробнице „народних непријатеља и фашиста“ су оглашене тајним. Било их је потребно прикрити и „уклонити све трагове“ о њиховом постојању и не дозволити приступ локацијама. Наступио је период у коме угледни појединци, представници грађанства и свештенства у таласу револуционарног терора преко ноћи постали обесправљена и непожељна лица, грађани другог реда. У томе су највећу улогу одиграли не само идеолошки сукоби, већ много чешће лични и делом класни.

О судбини ових лица се дуго ћутало, а у домаћој историографији овакве теме су се деценијама заобилазиле. О ликвидацијама и хапшењима од стране комунистичког режима након Другог светског рата, стручне, историографске литературе готово и да нема. Недоступност историјских извора, застрашеност сведока и очевидаца од стране комунистичких власти, као и друштвена стигма коју су носиле породице страдалих учиниле су да се о овим важним темама и догађајима деценијама не пише.

Тек у скорије време о овим важним историјским дешавањима, у домаћој јавности је почело отвореније да се говори и да се врше научна истраживања. Томе је допринело и отварање једног дела архиве ОЗНЕ, али и повољнија клима у научној и стручној јавности. Из тих разлога пред читалачком публиком су се по први пут нашла сведочанства о стрељањима и разрачунавањима над идеолошким противницима, која су се најчешће одвијала без адекватних пресуда или вођења судских процеса, често у току ноћи када су ова лица одвођена на стрељања без знања својих најближих и завршавала у необележеним тајним гробницама широм земље. Према досадашњим истраживањима таквих лица било је око 60.000 на територији целе Србије, док је на територији Београда идентификовано 3615 лица, а припадали су различитим сталежима према социјалној структури („Отворена књига“. Регистар жртава комисије за тајне гробнице убијених после 12. септембра 1944. године 2014: 1). Требало би нагласити да то није коначна цифра, нити укупан број лица која су страдала, и да међу њима има свакако и оних који су заиста били ратни злочинци и сарадници окупатора. Међутим, међу њима је и велики број неборачког становништва, припадника сељаштва, али и грађанске и интелектуалне елите као и припадника свештенства који су страдали зато што нису подржавали новоуспостављени поредак.

РАКОВИЧКИ ПАРОХ, НЕДЕЉКО СТРЕЛИЧИЋ

Иако је деловало непосредно после ослобођења да комунистички режим наклоњеније гледа на Српску православну цркву, овај однос је био оптерећен од почетка међусобним неповерењем, а убрзо је дошло

и до званичног раздвајања цркве од државе. Најпре је 1945. године донет нови нацрт Закона о браку, који је прогласио црквени брак незаконитим и изједначио брачну и ванбрачну децу. Новим законом из 1946. године, је прописао да се венчање најпре мора обавити у државним инсититуцијама, па тек онда у цркви (Аздејковић 2019а: 95). Донета је званична одлука да је забрањено прикупљање било каквих прилога од грађана, док су матичне књиге одузимане од свештеника. Наручити ударац је била аграрна реформа којој је СЦП изгубила 70 000 хектара обрадиве земље и шума и 1 180 зграда (Цветковић 2013: 314).

КПЈ је утицала и на врло важно питање раскола унутар саме цркве, на оснивање Удружења свештеника, с циљем да се ослаби утицај цркве који је одувек уживала међу становништвом (Аздејковић 2019а: 96). Дакле, рађено је систематски да се смањи што је могуће више утицај цркве на парохијане. Ипак најдрастичније је било обрачунавање са свештеницима који су били оптужени да су за време рата сарађивали са окупатором, они су са другим грађанима који су сматрани кривим одвођени у затворе, а многи од њих и на стељање од стране припадника ОЗН-е. Један од таквих примера био је и раковачки парох Недељко Стреличић.

Свештеник Недељко Стреличић, парох кнежевачки, рођен је у селу Пусто Шилово код Медвеђе, срез Лесковачки, 26. фебруара 1907. године у сеоској породици, од оца Милоша и мајке Загорке. Школовао се у Косовској Митровици, а Богословију Светих Кирила и Методија у Призрену завршио је 1929. године са одличним успехом. Оженио се исте године са Браниславом, рођеном Гвоздић, (кћерком свештеника Стојана Гвоздића из Призрена).¹ Рукоположен је у чин ђакона и презвитера 1930. године и постављен за пароха у Приштини. Године 1931. уписао се на Богословски факултет у Београду и исте године постављен је у парохији у Лапљем Селу код Приштине. У јануару 1935. године, благословом Његове Светости Патријарха Варнаве, постављен је у кнежевачкој парохији са седиштем у манастиру Светог Архангела Михаила у Раковици. Дипломирао је на Богословском факултету 1936. године (Аздејковић 2019б: 31). Био је познаник и пријатељ са патријархом Варнавом који је више пута боравио у његовој породичној кући. Свештеник Недељко Стреличић био је и један од учесника „Крваве литије“ 19. јула 1937. године, и противник потписивања конкордата. Патријарх Варнава је дао и материјалну помоћ и благослов да се сазида Храм и парохијски дом у Раковици, чији завршетак није дочекао, али је зато по њему Храм добио име. Освећење Храма 24/11. јуна 1939. године, на празник Светих апостола Вартоломеја и Варнаве, извршио је Преосвећени Епископ Дионисије, викар Његове Светости Патријарха Гаврила (Аздејковић 2019а: 275).

Колико је рад раковачког пароха био цењен можда најбоље сведочи и податак да су га надлежне Црквене власти 1941. године у јануару изабрале за пароха Храма Светог Саве у Бечу, због његових способности да организује

1 Архив ЦО Раковица, Описни лист свештеника Недељка Стреличића, 1.

парохијски живот.² Међутим, због ратних дешавања и немогућности да отпутује у Аустрију, свештеник Недељко Стреличић, новоизабрани парох Храма Светог Саве у Бечу, остао је у кнежевачкој парохији, у којој је био за време окупације, све до ослобођења Београда (Аздејковић 2019б: 34). Према сачуваним сведочанствима у току окупације бавио се хуманитарним радом тако што је прикупљао намирнице за рањенике у болницама, као и за ратне заробљенике, којима је паковао и слао пакете у логоре. Ратне 1944. године је са Црквеним одбором одлучио да се на дан Храмовне славе (24/11. јун) изостави послужење гостима и да се новац који је предвиђен за то поклони дечјем избегличком дому у манастиру Раковица, као и да се једном броју парохијана подели одређени новчани износ (Аздејковић 2019а: 71).

По ослобођењу Раковице новоуспостављени комунистички режим је почео да преиспитује све оне који су остали у току окупације и наставили своје делатности као и до тада. Ухапшени Раковчани су били затворени у подруму фабрике мотора у Раковици, док су становници Кошутњака првих дана били затворени у згради XII кварта на Дедињу или у подрумима околних вила. Сви у „надлежности“ иследника, поручника Јанка Димића (каснијег југословенског дипломатског представника у Москви и Варшави) проглашени су за издајнике и сараднике окупатора (Аздејковић 2019а: 71).

Свештеник Недељко Стреличић био је виђен као један од противника комунистичких власти, на коју се жалио породици да га прогони. Тим поводом је и марта 1945. године у вечерњим сатима отац Недељко одведен из свога стана, који се налазио поред Храма у парохијској кући, улица Мишка Крањца број 4 у Раковици. Одвеле су га државне власти, како му је речено, на информативни разговор и никада се није вратио (Аздејковић 2019б: 35). Породица је трагала за њим, да би на крају добила информацију да је „стрељан“ без објашњења или упутства где се то стрељање догодило. По сведочењу парохијана, свештеник Недељко Стреличић је оптужен да је љотићевац (Аздејковић 2019б: 37). Њега је пријавила ОЗНИ једна Раковчанка, Аница Вученовић, која је била члан АФЖ-еа и још предратни комуниста (Аздејковић 2019а: 279). Стрељан је код данашњег ресторана „Рубин“ у Кошутњаку. Његова кривица да је љотићевац, била је недоказана оптужба јер према званичним подацима није био члан ЗБОР-а, који је предводио Димитрије Љотић (Аздејковић 2019а: 279).

Из сачуваних документа из Војног архива, пронађен је досије са суђења оца Недељка Стреличића, где стоји да му је суђено пред Вишим војним судом Југословенске армије 21. маја 1945. године. Од укупно 18 докумената, поред пресуде и записника о усменом претресу, налазе се и изјаве 9 сведока против Раковичког свештеника Недељка.³ Сведоци су

2 Архив ЦО Раковица, Летопис Храма Светих апостола Вартоломеја и Варнаве у Раковици, 97.

3 ВА, Војни суд Београд, Виши војни суд Југословенске армије, Записник о усменом претресу, I Суд бр. 16/45. Београд од 21. маја 1945. године.

били чланови или симпатизери Комунистичке партије и сметала им је антикомунистичка пропаганда коју је потицала од стране цркве. Сведоци су били: Момчило Бенић, секретар Народноослободилачког одбора XII кварта, Михајло Ивановић, после ослобођења секретар НОО, а касније чиновник XII кварта, Никита Митровић, Лука Вученовић, радник Индустрије мотора, Даринка Пиловић, шофер у пошти. Главне оптужбе су биле да је био члан Збора, као и члан покрета Југословенске војске у отаџбини, и члан Специјалне полиције. Оптужен је да је под окупацијом био љотићевац и у вези са Немцима и Гестапоом, као и да је подржавао и агитовао за политику Недића и Љотића. Потом да је срађивао са Југословенском војском у отаџбини, и да је узимао учешће у свакој четничкој акцији у Раковици и околини. Оптужбе су се низале једна за другом, ишле су дотле да су га Немци поставили да чува утамниченог патријарха Гаврила Дожића, коме је он сам крао храну.⁴ Најважнија је била да је агитовао против НОП-а и комунистичких власти, која је вероватно и једина била заиста утемељена, а коју наводи и више сведока:

„Окривљеног Недељка Стреличића из виђења познајем од његовог доласка за свештеника у Раковицу. О његовом ранијем политичком раду нисам био упућен, али први пут сам га боље упознао 1942. године када сам са женом био у Цркви на Велики Четвртак. Стреличић је после завршене службе држао проповед у којој је рекао да нам прети опасност од партизана и комуниста и да је позивао народ у борбу против НОП и ПОЈ, против Тита, против Црвене немани од које прети опасност да уништи сво културно човечанство.“⁵

Други сведок пак наводи да је у агитацији против комуниста отац Недељко Стреличић рекао следеће да:

„Треба збити редове у борби против њих за спас културе, нације, вере, и свега оног што је вековима стварано. По ослобођењу на гробу једног нашег палог борца рекао је: 'Видите како омладина страда, а да је старије слушала до ове борбе не би ни дошло.' То је хтео рећи да наша омладина не треба да ступа у Југословенску армију, а са друге стране мислио је на ДМ (Драгољуба Михаиловића). Окривљени се у свакој прилици трудио да омаловажи народну власт нападао је извесне чланове ЈНОФ-а (Југословенски народноослободилачки фронт) и у мом присуству са потцењивањем и иронијом је говорио: 'Алал ми је то народна власт'.“⁶

Михајло Ивановић, секретар НОО XII кварта, који је између осталог био познат и по томе што је потписао Записник о попису имовине манастира Раковица, је изјавио следеће:

4 Исто.

5 ВА, Војни суд Београд, Записник саслушања Луке Вученовића, 11. маја 1945. године.

6 ВА, Војни суд Београд, Записник саслушања Драгољуба Алексића, 11. маја 1945. године.

„На први дан Божића 1945. године, одржао је поп проповед у којој је између осталог рекао: 'Бацили су нам рукавицу укинувши предавање веронауке у школама, али Српска Православна Црква прихвата борбу и водиће је као што је водила кроз петстогодишњу борбу против Турака и за време конкордата и верујем да ће успети у томе'.“⁷

Никола Митић је изјавио следеће:

„За Стреличића знам да је показивао у кафани код Ливаца акт упућен од Патријаршије у коме је стајало: 'Да се боримо за Цркву и веронауку која нам је неопходна за васпитање омладине, јер су нам комунисти спречили предавање веронауке'.“⁸

Секретар НОО XII квата, Момчило Бенић је иследнику ОЗН-е Вуку Вељићу о свештенику Недељку Стреличићу изјавио следеће:

„Окривљеног Недељка Стреличића познајем од пре рата тј. од онда када је дошао у Раковицу. Познато ми је да је исти истакнути члан Љотићевог ЗБОР-а, да је био посланички кандидат негде у Србији само не знам где. Под окупацијом је био у тесној вези са немачком Фелд-командом, а од како су дошле и основане четничке организације и равнаторски одбори исти је имао видног учешћа. Окривљени је пуно пута држао проповеди у Цркви, јавно позивајући народ да треба да се бори против партизана и црвене немани и да спасавају Српство и Светосавску веру. Ја сам неколико пута био присутан таквим проповедима.“⁹

Да је основна оптужба заправо била агитација против НОП-а и комунистичког покрета сведочи и чињеница да је један други грађанин, Глигорије Андрејевић, осуђен управо зато то је сарађивао са попом Недељком Стреличићем који је водио пропаганду против Црвене армије (Аздејковић 2019а: 300).

На основу свега овога, иследник ОЗНЕ-е, Вук Вељић је 11. маја 1945. године поднео Записник Вишем Војном суду Југословенске армије. У суду је одржано саслушање 21. маја 1945. године, и тада је одлучено да је оптужени свештеник Недељко Стреличић, крив за дела наведена у оптужби чл. 13–14 Уредбе о Војним судовима, па се због тога, по чл. 16 исте Уредбе, проглашава за народног непријатеља, ратног злочинца и осуђује се на смрт стрељањем, одузимање грађанске части као и на конфискацију имовине.¹⁰ У пресуди је стајало да је осуђен:

7 ВА, Војни суд Београд, Записник саслушања Михајла Ивановића, 11. маја 1945. године

8 ВА, Војни суд Београд, Записник саслушања Николе Митића, 11. маја 1945. године

9 ВА, Војни суд Београд, Записник саслушања Момчила Бенића, 11. маја 1945. године

10 ВА, Војни суд Београд, Виши војни суд Југословенске армије, Пресуда, I Суд бр.16/45 од 21. маја 1945. године.

„1) што је већ за време Југославије као кандидат за народног посланика на Љотићевој листи почео одмах, чим су Немци окупирали нашу земљу, да врбује за Љотићеве одреде,

2) што је за време окупације припадао покрету ДМ (Драгољуба Михаиловића) и као такав одржавао везу са истакнутим дражиновцима као и са једним вођом црне тројке,

3) што је имао везу са Специјалном полицијом и био њен члан,

4) што је узимао новац од породица похапшених тобож за интервенцију а који су били после стрељани,

5) што је и после ослобођења радио против НОП–а на тај начин да је роварио и преносио лажне вјести и пропаганду,

дакле под т.1, 2 и 3 био припадник оружаних формација у служби непријатеља, под т. 4 извршио је тешке случајеве пљачке, а под т. 5 био у служби агитатора код непријатеља, па је тиме починио злочине по чл. 14 Уредбе о војним судовима.“¹¹

На основу докумената у истражном затвору је провео нешто више од два месеца. Постоји сумња да је он раније страдао, а да је узимање изјава сведока и суђење касније исконструисано. У судским списима има много грешака у подацима о оптуженом. У пресуди стоји да је нежењен, а свуда се наводи и погрешан датум рођења. Грешке се увиђају и код сведока, углавном су погрешно откуцана презимена на шта указују потписи сведока. Нема ниједног податка да је имао браниоца. Такође није имао право жалбе на решење, као и право на другостепено суђење. Ни на једном документу као ни на Записнику са усменог саслушања нема потписа Недељка Стреличића, или његовог браниоца, док код свих других сведока против њега има. Оставља се утисак да је све урађено на брзину и без велике бриге о тачности података.

Иза убијеног раковичког свештеника Недељка Стреличића остала је удовица, попадија Бранислава, са малолетним кћерима Надеждом од 13 и Загорком од 10 година.¹² Према сачуваним сведочанствима у жељи да открије шта се десило са њеним супругом, Бранислава Стреличић је успела да дође и до Слободана Пенезића Крцуна, који јој је том приликом рекао:

„Примио сам вас само зато што је интервенисано код високих партијских другова. Вашег мужа је штета убити јер је веома паметан човек, али је још већа штета оставити га живог, јер је нама велика сметња“ (Аздејковић 2019а: 300).

Тиме се разговор завршио, а Бранислава је касније добила пресуду. Породица Недељка Стреличића је била обележена, као и све друге породице у којима је неко стрељан као народни непријатељ. Бранислави су такође једно време била одузета грађанска права која су јој касније враћена. Од државних организација нико није хтео да им пружи било какву помоћ, нити

11 Исто.

12 Архив Ц. О. Раковица, Летопис Храма у Раковици, 97–98.

да их запосли. Нису имали права ни на бонове за исхрану као друге породице. Преживели су захваљујући пријатељима и комшијама, парохијанима којима је отац Недељко помагао када им је било потребно.

Секретар Црквене општине Раковица, ђакон Александар Аздејковић, предао је Захтев за рехабилитацији 12. децембра 2013. године, Вишем суду у Београду, чиме је после више деценија покренут поступак за рехабилитацију Недељка Стреличића, а његово име и дело извучени су из заборава (Аздејковић 2019а: 293). Виши суд је најпре 28. јануара 2015. године прихватио Захтев за рехабилитацију Недељка Стреличића, Рех.бр 614/13. Међутим, Више јавно тужилаштво у Београду је средином марта 2015. године поднело жалбу на ову одлуку и тражило је да се укине рахабилитација јер је у решењу стојало да није било судске или административне одлуке приликом хапшења Недељка Стреличића, што је било у супротно чињеници да у Војном суду постоји документ са сигнатуром Суд 1131/45. Реч је о документу Војног суда, на коме се налази списак окривљених осуђених на смрт међу којима је и име Недељка Стреличића. Документ је датиран на 25. мај 1945. године, а Комисија за тајне гробнице, пронашла је овај документ у Фонду БИА, у Регистру антинародних елемената под словом С. Према том регистру отац Недељко је ухапшен први пут и пуштен у децембру 1944. године, и том приликом је означен као сумњив. Из тог разлога Апелициони суд је донео одлуку да се предмет врати простепеном суду на поновно суђење (Аздејковић 2019а: 293).

Виши суд је прихватио рехабилитацију 16. маја 2017. године, али је Апелациони суду Београду већ 25. октобра још једном вратио случај на поновно суђење наводећи да треба да се утврди да ли подносилац захтева, Црквена општина Раковица, има својство правног лица и да ли је предлагач овлашћен да поднесе захтев. Виши суд у Београду је, после пет година колико је трајао процес рехабилитације, 19. јануара 2018. године, усвојио захтев Црквене општине Раковица за рехабилитацију бившег раковичког пароха Недељка Стреличића, Рех. 106/17. Суд је утврдио да му је повређено право на живот из идеолошких и политичких разлога и да је ништавна пресуда Вишег војног суда Југословенске армије I Суд. 16/45 од 21. маја 1945. године и све њене правне последице.¹³ Коначно Решење о рехабилитацији је после још једног приговора Вишег јавног тужилаштва, донео Апелациони суд 30. августа 2018. године.

У одлуци о рехабилитацији стоји следеће:

„Окривљеном Недељку Стреличићу се није могло ускратити право жалбе против одлука војног суда, право на одбрану и другостепени поступак, која права су била заштићена и Законом о судском кривичном поступку за Краљевину Југославију који је био на снази на подручју тадашње Југославије, те да би радње извршења због којих је против Недељка Стреличића вођен кривични поступак биле кажњиве и по сада важећем Кривичном закону....Војни суд који је донео предметну

13 Архив ЦО Раковица, Виши суд у Београду, Решење Апелационог суда у Београду, Рех. 99/2018. 30. август 2018.

пресуду основан је Уредбом о војним судовима, којом су и прописана кривична дела, а уредба је подзаконски акт и не може се уподобити закону ни у једној ситуацији, а посебно не као извор кривичног права. Опште прихваћени стандарди који се тичу права на правично суђење, поред осталог да о кривичној оптужби одлучује независан и непристрасан суд образован на основу закона. Да свако ко је оптужен за кривично дело мора се сматрати невиним док се не докаже његова кривица на основу закона. Како је рехабилитант осуђен за извршење кривичног дела које је било прописано Уредбом о војним судовима, а не законом, и то од суда образованог истом Уредбом, а не законом, то је по оцени овог суда правилан закључак првостепеног суда да је предметна пресуда донета противно начелима правне државе и опште прихваћеним стандардима људских права и слобода. С тога су испуњени услови прописани чланом 1 став 2 Закона о рехабилитацији, па је правилно поступио првостепени суд када је побијаним решењем усвојио захтев за рехабилитацију рехабилитанта.¹⁴

Истовремено Његова Светост Патријарх Иринеј, доставио је предлог Светом Архијерејском Синоду СПЦ, АЕ М бр. 194 од 27. фебруара 2018. године да се на редовном заседању Светог Архијерејског Сабора СПЦ у мају 2018. године разматра о канонизацији свештеника Недељка Стреличића, бившег пароха кнежевачког (Раковица) из Архиепископије београдско-карловачке, који је стрељан од политичког режима маја 1945. године. Предлог је достављен сходно чл. 69, Устава СПЦ, како би исти био канонизован за светог и био уврштен у Диптих Сабора српских светитеља и новомученика (Аздејковић 2019б: 68). Канонизација је званично извршена 21. маја 2023. године и од тада се 21/8. мај узима као датум прослављања Светог свештеномученика Недељка Стреличића.

ИНДУСТРИЈАЛАЦ, АЛЕКСАНДАР-АЦА СИМОВИЋ

Период обнове и изградње после Другог светског рата у Југославији, укључивао је и интервенцију у области привреде, првенствено конфискацију и национализацију приватне имовине. На удару се најпре нашла имовина класних и идеолошких непријатеља комунистичког режима. Закон о конфискации донет је 9. јуна 1945. године и он је предвиђео да се одузимање спроводи од стране средњих судова на чијој територији се налазила имовина која је била предмет спора, а конфискација је вршена на основу судских пресуда и одлука војних и цивилних органа власти и постала је уобичајана казнена мера која се спроводила против тзв „народних непријатеља“ (Бојовић-Цветковић 2016: 41). На тај начин до краја 1945. године у државно власништво је прешло укупно 82% процената индустрије, укључујући

14 Исто.

ту имовину познатих индустријалаца који су били третирани као сарадници окупатора, а један од њих био је и Александар Аца Симовић.

Александар Аца Симовић рођен је 1889. године у Обреновцу као друго дете Митра Симовића, трговца по занимању и Настасије Симовић, свештеничке кћери. Веома рано је изгубио мајку, када је имао 4 године, па се његов отац оженио по други пут из чега му се рађа млађи брат Божидар. Породица Симовић је била носилац идустријализације у овом делу Србије. Прекретница за породицу Симовић била је 1904. година, када је Митар Симовић купио парни млин у Забрежју. Митар је своје синове поставио за пословне партнере и 1911. године регистровао фирму под именом „Митар Симовић и синови“. Митар је имао четворицу синова: Милорада (1884–1914), Александара (1889–1945), Милоша (1895–1901) и Богољуба (1894–1935). У освит Првог светског рата Александар је изгубио старијег брата Милорада, а заједно са оцем преживео је Албанску голготу за шта је добио одликовање у виду Албанске споменице (Бојовић, Цветковић 2016: 59). Период између два светска рата обележио је низ трагедија за породицу Симовић, 1935. године преминуо је млађи брат Божидар-Божа Симовић, исте године преминуо је и отац Митар, а две године касније умрла је и Александрова супруга Десанка.

Паралелно са тим шири се предузеће породице Симовић које се преорјентисало на прераду дрвене грађе, а званично је било регистровано 16. фебруара 1922. године. Већ 1925. године предузеће „Митар Симовић и синови“ производи 38.000м³ резане грађе уз помоћ парне машине. Производња се извози у Грчку и Мађарску, док се пословна преписка води са Француском и Немачком. Фирма Симовић је у партнерском односу са Поштанском штедионицом Београд (чији је Митар био један од оснивача), са Југословенском Унион банком А. Г. Београд и са Трговачким фондом у Београду (Бојовић, Цветковић 2016: 59). Такође је имала у поседству кранове на Сави и пловни парк који је обухватао више речних транспортера од којих пет дерглија, две дрварице, једног реморкера, три велика моторна чамца, укупне носивости 417 тона (Ђурђевић 1997: 176). После Богољубове смрти, за његову имовину је одређен старатељ, а Александар је уз помоћ својих синова Владимира и Митра, као и Богољубових, Милорада и Драгољуба преузео целокупан посао од 1935. године. Фирма је доживела огроман просперитет и за четири године постала је власник и већине акција „Индустријско-трговачко А.Д. СУВОБОР“ који је и откупљен. „Сувобор“ је поред мељаве житарица у својим млиновима и резања обловине давао и Обреновцу електричну енергију, јер се у њему монтирао електро-генератор (Ђурђевић 1999: 86). У предвечерје Другог светског рата 1940. године, Аца Симовић је учествовао и у оснивању новог споротског клуба у Обреновцу под именом „Радник“ (Ђурђевић 1997: 174). Уочи Другог светског рата фирма је запошљавала око 500 радника, који су становали бесплатно у зградама фирме са бесплатном расветом, у радничким становима, а добијали су бесплатну обућу и одећу два пута годишње, као и огрев. Поред тога имали су радничку мензу

и печеницу која им је даривана за Божић и Ускрс. Надница за рад је исплаћивана недељно, а радно време је било осмочасовно (Ђурђевић 1999: 89).

У току Другог светског рата стругара Александра Симовића је радила са веома умањеним капацитетом. Од септембра 1941. године предузеће је било подређено реквизицији и било је под принудном управом Вермахта. Млинови, као споредна делатност Симовића, били су под забраном мељаве, док је стругара била под управом немачке војне командатуре (Ђурђевић 1999: 89). То значи да је стругара радила са грађом коју је допремао окупатор и обављала принудну услужну делатност. Та делатност вршена је са пола капацитета, предузеће није само допремало грађу већ је то вршила окупаторска војна управа, односно фирме које су радиле за њен рачун, као што су биле: „Мајнл“ и „Дирас“ из Београда (Бојовић, Цветковић 2016:18). У току рата власник Александар Симовић је био два пута ухапшен. Први пут у јуну 1941. године, под оптужбом да је сарађивао са комунистима и дао 50.000 динара у готовом за Мошу Пијаде и да је изјавио да више воли да дође Црвена армија него Немци. Из затвора је пуштен после месец дана када је платио милион динара своју слободу. Поново је ухапшен 8. јануара 1943. године од стране СС јединица и спроведен у концентracиони логор Бањица, под оптужбом да је на свом имању у Забрежју крио познате комунисте, чланове ЦК КПЈ, Кочу Поповића, Милована Ђиласа, Александра Ранковића и Авда Хума (Бојовић, Цветковић 2016:17). Из логора је пуштен 8. јула са оштећењима бубрега и зуба услед претрпене тортуре, заједно са својим сином Митром. Према сведочењу савременика, брат Коче Поповића, Никола био је директор млина Симовића, а сам Александар Симовић осведочени симпатизер комуниста током рата (Бојовић, Цветковић 2016:19).

Ипак, та чињеница није спречила да буде осуђен и стрељан непосредно после рата, а његова имовина конфискована. На основу пријаве Олге Благојевић-Мићић, ухапшен је јануара 1945. године, а започет је претрес против њега 13. фебруара 1945. године, уз потписе двадесетак сведока, без права на жалбу. Био је оптужен по следећим тачкама:

„1. што је у лето 1941. године учествовао у потказивању тј. обележавању као комуниста и одлучивању о судбини десеторице родољуба који су од стране Немаца стрељани као комунисти 1941. године код Обреновачког моста – дакле што је као помагач у масовном убијању наших људи учинио кривичо дело из члана 13, Уредбе о Војним судовима;

2. што је у јесен 1941. године приликом опкољавања Обреновца од стране партизанских снага отишао у Београд и био иницијатор Немачке казнене експедиције, која је дошла и у срезovima Посавском и Тамнавском попалила већи број сеоских домова, опљачкала их и побила масу Српских родољуба. Дакле што је описаном радњом као покретач масовног убијања, паљевине и плачке народне имовине учинио кривичо дело из члана 13. Уредбе о војним судовима;

3. што је у исто време помагао организовање издајничких четничких банди Косте Пећанца у срезу Тамнавском, нарочито у селу Забрежју, претећи радницима из свог предузећа да ће бити интернирани у лагер или рудник ако не ступе у издајничке редове Косте Пећанца, те је пружајући четницима стварну, моралну и финансијску потпору допринео системском разарању народног отпора разједињавањем наших родољубивих снага – дакле, што је као организатор и помагач четника починио кривично дело из члана 14 Уредбе о Војним судовима;

4. што је исте године као присни пријатељ среског начелника Пантелића Бата из Обреновца, чувеног зликовца и мучитеља српског народа био саучесник у интернирању у логор 34 сељака из села Стублина о чијој судбини и данас се ништа не зна – дакле што је учинио дело из члана 13 Уредбе о Војним судовима;

5. што је доцније пружио и морално и материјално пуну подршку кољашким бандама Драже Михаиловића, допуштајући и наређујући да се у радионицама његових предузећа израђују четничке каме за клање српских родољуба и дајући их зликовцима генералу Ђукићу, Којићу, Павловићу и Голубовићу – дакле што је пружио материјалну помоћ четницима Д. М. и тиме учинио кривично дело из члана 14 Уредбе о Војним судовима;

6. што је за време страховладе кољашких банди Д.М. оптужио четницима око 40 људи из Забрежја и околине, доводећи их тим путем у опасност – дакле што је као достављач учинио кривично дело из члана 14 Уредбе о Војним судовима;

7. што је за време окупаторског режима у свом предузећу, које је радило за Немце, настављајући своју стару предратну праксу, експлоатисао радну снагу, принуђавао раднике да прековремено раде и претио им слањем у лагере и рудинке – дакле што је нечовечно експлоатисао радну снагу коју је принудом и претњом задржавао на раду у свом предузећу и тиме учинио кривично дело из члана 13 Уредбе о Војним судовима.

Па је Војни суд на основу законских прописа из члана 16 и 17 Уредбе о Војним судовима оптуженика Смравића прогласио народним непријатељем и ратним злочинцем и осудио га на смрт стрељањем уз трајан губитак частних права и конфискацију 100% његове покретне и непокретне имовине.⁴¹⁵

Смртна пресуда донета је истог дана, са потписом председника судског већа Милијана Јеремића. Суђењу је претходило монтирање петиције међу радницима стругаре из Забрежја када је наводно већина гласала за смртну казну иако су се неки касније жалили да се никада нису потписали. Такође нико од 13 сведока није био потписан, нити присутан током суђења

15 ВА, Војни суд Ваљевске војне области, Пресуда бр 12/45, 13. фебруар 1945.

него је све њихове изјаве потписао командант Обреновца. Виши војни суд потврдио је ову пресуду 24. фебруара 1945. године без образложења (РКТГ-3612: 19.6.2015). Извршење смртне казне изведено је ноћу између 26. и 27. фебруара. Његово тело бачно је заједно са другим осуђенима у масовну гробницу изнад које је изграђена главна хала фабрике наоружања Крушик у Ваљеу (Бојовић, Цветковић 2016: 25).

Целокупна имовина Александра Симовића прешла је у власништво државе судским актом од 10. новембра 1945. године, као и уопште целокупна имовина породице Симовић (Радић 2006: 95). Синови Александровог брата Божидара који су били наследници друге половине имовине били су најпре послати на Сремски фронт, који су преживели, али су убрзо након повратака обојица проглашени народним непријатељима и пресудом Врховног суда Народне републике Србије од 17. јула 1946. године осуђени на затворске казне. Један од браће, Дргољуб, примљен је касније у Комунистичку партију, али му породична имовина није враћена.

Епилог процес је добио 2016. године, када је виши суд у Ваљеу 3. марта 2016. године донео решење о рехабилитацији Александра Симовића и поништене су одлуке Вишег војног суда НО и ПОЈ као и све последице ових одлука као што су губитак часних права и конфискација 100% његове покретне и непокретне имовине.¹⁶

ПРОФЕСОР, БРАНКО ПОПОВИЋ

Бранко Поповић био је пореклом из ужичке породице индустријалаца, завршио је Технички факултет, и постао архитекта. Био је талентован човек и један од најпознатијих српских сликара између два рата, са бројним и запаженим међународним и домаћим изложбама. Учесник је балканских ратова (рањен код Куманова) као и Првог светског рата за шта је одликован и унапређен (као официр VIII пешадијског пука добио чин потпуковника). Био је искрени поборник сарадње јужнословенских народа, али политички се није активирао иако је био члан Демократске странке. Уочи рата постао је декан Техничког факултета. Био је ожењен и имао три сина, а као добростојећи и угледан грађанин поседовао је више некретнина широм града („Како је стрељан професор Бранко Поповић“ 2018: 1).

После учешћа у Априлском рату 1941, ухапшен је као интелектуалац, масон и заговорник западне демократије и затворен у логор на Бањици. Одбио је понуду да буде потписник Апела српском народу августа 1941, који је позивао на мир и рад. Као декан спасавао је студенте – како младе комунисте тако и омладинце Драгољуба Драже Михаиловића за шта су постојали сведоци. Сарађивао је као научник у изradi Српског цивилног плана свеукупног националног препорода, са другим интелектуалцима тог доба

¹⁶ Виши суд у Ваљеу, Решење о рехабилитацији, Рех. бр 13/2015, 3. март 2015.

(В. Чајкановић, С. Стефановић, Н. Поповић и др.). Ослобођење Београда породица Поповић је дочекала са одушевљењем поздрављајући ослободиоце: „Био је диван и сунчан октобарски дан. Сви смо изашли на улице да поздравимо Русе. Отац је понео ракије и частио војнике и та прослава је трајала око један сат.“; сећао се његов син Пријезда Поповић, тада двадесетогодишњак. „Већ око 23 часа два официра Озне са шмајсерима су ухапсили и одвели оца. Он се није много узбуђивао око тога, мислио је да ће се брзо вратити и није хтео ни да узме зимски капут“ („Како је стрељан професор Бранко Поповић“ 2018: 1).

Иако је пет дана уочи ослобођења упозорен од Јована Авакумовића, тада чувеног математичара и кућног пријатеља, да ће га комунисти ухапсити, одбио је да бежи из Београда сматрајући да нема шта да крије и да ће то врло радо доказати на суду. Од дана хапшења породица га више није видела. Дана 27. новембра 1944. године, прелиставајући *Полиџику*, породица Поповић је угледала име Бранка Поповића међу 105 осуђених и стрељаних „народних издајника“. Поповић је стрељан без суда према Књизи стрељаних ОЗН-е већ почетком новембра 1944. године у Београду. Објава је уследила неколико недеља касније 27. новембра 1944. године и то са грешком јер је објављено да је стрељано 105 лица, а заправо их је било 104. („Како је стрељан професор Бранко Поповић“ 2018: 1).

Занимљиво је да се у накнадој пресуди осим оптужби да је сарађивао са Недићевим министрима и да је денунцирао студенте наводи и да је: „... крив што је био један од потписника Апела 1941. године којим је осуђена борба Народноослободилачког покрета.“ То је била лако утврдива неистина с обзиром да је поменути списак јавно изашао у листу *Ново Време*, а Поповић и сам имао проблема због тог става.

У архиви Специјалне полиције града Београда за њега се чак каже да је сумњив као „слободан зидар настројен ка левици“ што је у супротности са наводима оптужбе да је био денунцијант. Међутим циљ био је оптужене повезати (иако се често нису ни познавали) и кривицу колективизовати, будући да у појединим случајевима она реално није постојала или бар не у истом степену:

„Сви оптужени представљају и чине једну те исту банду, јер су сви они скупа, мада лично невезани радили, један исти, прљави посао, једну исту издајничку работу. Због тога их Војни ратни суд проглашава за народне издајнике и непријатеље нашег народа и кажњава казном смрти која се има извршити стрељањем, губитком часних права за свагда и конфискацијом целокупне имовине.“ („Како је стрељан професор Бранко Поповић“ 2018: 1)

Породично имање је конфисковано, а под претњом смрти није се смело понети ништа осим основних личних ствари. У његов стан у Кнез Михаиловој уселио се сликар Ђорђе Андрејевић Кун са женом Надом. Поповићи су се на тај начин, пред прву послератну Нову годину у слободи, нашли

на улици, приморани да дуже време живе у поткровљу код рођака. Моша Пијаде је, наводно, касније на жалбе породице као председник Комисије за грешке револуције изјавио да се тада налазио у Београду да никад не би дозволио да се на списку стрељаних нађу угледни Београђани попут Бранка Поповића (иначе личног пријатеља његовог брата Давида Пијаде) („Како је стрељан професор Бранко Поповић“ 2018: 1).

ЧИНОВНИК, ВЛАДИМИР ДИДИЋ

Владимир Дидић је био виши железнички чиновник, рођен 24. марта 1893. године у Житковцу. Био је носилац Албанске споменице из Првог светског рата, а цео радни век провео је као чиновник у дирекцији Државне железнице. Био је члан Управног одбора Железничке болнице на Дедињу, као и члан „Удружења савског пододбора Југословенских железничара и бродара“, као и члан за избор црквено-општинског савета Храма у Раковици (Аздејковић 2019а: 132). Са супругом Зорко имао је три ћерке Доброславу (1920), Надежду (1922) и Веру (1925). Ухапшен је 5. новембра 1944. године када је одведен из своје куће, а убрзо и стрељан у ноћи 6/7. новембра у Лисичјем потоку у Београду (РКТГ – 15151: 19.06.2015).

Пре стрељања одведен је XII кварт на Дедињу, на информативни разговор, а ћерке су успеле да га посете последњи пут наредног дана, 6-ог новембра. Након тога му се изгубио сваки траг, а породици није било речено шта се догодило. Иако је убрзо незванично, стигла вест да су сви они који су били у том кварту стрељани породица је дуго времена одбијала да прихвати истину о његовом стрељању већ су веровали да је можда упућен у Русију на привремени рад.¹⁷ Владислав је тек касније проглашен је званично „народним непријатељем“ и „ратним злочинцем“ актом бр 33286 од 25. децембра 1946. године. Истим актом одређено је да се конфискује и сва његова имовина. Породица је ипак наставила да живи у родној кући иако су више пута били упозоравани да ће их иселити (Аздејковић 2019а: 132).

Његова породица је деценијама касније настојала да се избори за рехабилитацију, а супруга Зорка се обратила тим поводом и Савезној народној скупштини. Директан одговор није добила, али је Секретаријат за унутрашње послове, упутио заводу за социјално осигурање града Београда, акт под бројем 807/54, у коме пише да је највећи грех Владимира Дидића „што никоме није хтео да се замери, нити у јавности истиче као отворени присталица било које стране.“¹⁸ Радио је оно што је тада радила и већина грађана, држао се по страни, уколико би био у контакту са представницима ЈВУО-а није им се замерао као ни прсталицама НОП-а. Његова супруга се

17 Приватна архива Александра Аздејковића, Сведочење Надежде Лонткијевић из Београда, 27. маја 2014. године.

18 Приватна архива Александра Аздејковића, Сведочење Надежде Лонткијевић из Београда, 27. маја 2014. и 20. јануара 2015. године.

такође држала пасивно, политички није припадала ниједној организацији нити се икоме замерила, а право на пензију остварила је тек 1977. године (Матић 1991: 72). Породица је била и друштвено проказана, као потомци народног непријатеља ћерке су често биле отпуштане са послова на којима су се запошљавале чим би се сазнало да им је отац стрељан као народни непријатељ.

Захтев за рехабилитацију породица је подносила више пута. Владислав Дидић је рехабилитован одлуком Основног суда у Београду, Рех. Бр 326/06 од 25. јануара 2008. године.¹⁹

МОЛЕР, ПЕТАР БРАУНОВИЋ

Петар Брауновић је рођен 10. новембра 1895. године у Београду. Заједно са родитељима оцем Антоном и мајком Антонијом 1928. године преселио се у Раковицу где је оформио своју породицу. Са супругом Роксандром Димитријевић, имао је три сина Душана, Милана и Јована као и кћер Душанку која је рођена 1945. године након што је Петар ухапшен од стране ОЗН-е (Аздејковић 2019а: 202). Петар Брауновић је најпре радио у фабрици лака у Раковици да би касније самостално почео да се бави молерским занатом по коме је постао познат као добар мајстор. Био је врло ангажован, па и за време окупације када је наставио да живи и ради у Београду. Формално није био члан ниједне партије нити се политички опредељивао у току рата, посао је ревносно обављао безобзира ко га је ангажовао, тако је изводио радове и Немцима, Италијанима, пензионсаним генералима Краљевине Југославије не мешајући се у политику (Аздејковић 2019а: 202). Међутим, то је оно што га је коштало живота након ослобођења, средином октобра 1944. године одведен је из свог стана на информативни разговор и више се није вратио (РКТГ – 39802: 19.6.2015). Породици ништа није било речено па је његова супруга 27. јануара 1945. године објавила преко новина нестанак свога мужа како би могла да пријави тек рођену кћер. Информацију о стрељању добила је 5. марта 1946. године када су породицу посетили чиновник Управе народних добара при VII рејону Душан Мићић и председник Народног ослободилачког одбора Раковица, Милан Агбаба. Том приликом породици је саопштено да се мора конфисковати и сва њихова имовина пошто је Петар проглашен „народим непријатељем“ (Аздејковић 2019а: 203). У стварности конфисковано је земљиште које је означено под бројем 3663. Породици је остављена кућа у којој станује као минимум, а која се стоји од једне собе, кухиње и помоћних просторија. Званично је као датум смрти Петра Брауновића уписан 16. април 1946. године, иако је вероватно стрељање и раније извршено (РКТГ – 39802: 19. 6. 2015). Иза њега је остала удовица са четворо деце.

¹⁹ Приватна архива Александра Аздејковића, Сведочење Надежде Лонткијевић из Београда, 27. маја 2014. године.

Процес рехабилитације Петра Брауновића покренуо је његов унук Петар у Београду 2014. године. Виши суд у Београду, Рех. Бр. 589/14 дана 23. септембра 2016 године донео је следећу одлуку:

„да је Петар Брауновић лишен живота, а његова имовина конфискована, очигледно из политичких и идеолошких разлога, обзиром да нема судске одлуке у о његовој кривици. Суд доноси одлуку о његовој рехабилитацији и да је ништавна одлука о конфискацији од 23. 3. 1946. године.“²⁰

САВЕТНИК У ПЕНЗИЈИ, СРЕТЕН БОЖИЋ

Сретен Божић је био, рођени Крушевљанин и бивши саветник Министарства железнице, пензионисан на свој захтев августа 1941. године. Поред тога био је један од иницијатора Добротворног фонда за потпомагање железничке сирочади, због чега му је додељена диплома Удружења националних железница (Аздејковић 2019а: 144). Био је носилац више различитих одликовања: 15. марта 1930. године одликовао га је краљ Александар Крађоревић Златном медаљом за ревносну службу, 1933. године одликовао га је бугарски цар Борис медаљом за грађанске заслуге, а наредне године 1934, краљ Александар га је одликовао оредном Југословенске круне V реда. Важио је за вредног и пристојног човека, господина и интелектуалца који је доста путовао и имао широко образовање. Окупацију је провео са супругом Радојком у Београду. Након окупације ухапшен је два пута. Први пут 22. октобра када је у затвору на Дедињу био пет дана, а затим пуштен кући. Након 8 дана поново је ухапшен, али је спроведен у логор на Бањици, да би му се 7. новембра 1944. године изгубио сваки траг. Званичну информацију шта се са њим десило породица није добила, са тим што је у усменом разговору Јанко Димић главни истраживач XII кварта ОЗНЕ, његовој супрузи, Радојки 9. јануара 1947. године рекао да је њен муж стрељан као сарадник окупатора. Место стрељања се не зна, претпоставља се да је убијен у Лисичјем потоку. Из дописа о конфискацији имовине који је Народни одбор упутио Среском суду за VII реон од 25. децембра 1946. године стоји да је и раније дошла информација да је Сретен Божић стрељан као сарадник окупатора на основу „података добијених од грађана као и на основу прикупљених обавештења и доказа“ па да зато и његова имовина подлеже конфискацији (Аздејковић 2019а: 146). Имовина је конфискована пресудом бр 415/46 од 3. априла 1947. године, његовој супрузи остављен је на коришћење део куће и део покретних ствари у њој. Њих двоје нису имали деце, супруга Радојка је живела сама и радила у „Робној кући Београд“ где је дочекала пензионисање, а преминула је 1986. године.

20 Приватна архива Петра Брауновића, Решење Вишег суда у Београду, Рех.бр. 589./14, 23. септембар 2016, 3.

Окружни суд у Београду је 18. септембра 2009. године донео решење о рехабилитацији Сретена Божића, Рех. Бр 94/08, у којој је наведео да је убијен из политичких и идеолошких разлога.²¹

ПРВАК У СКИЈАЊУ, ВЛАДИМИР ДРАГИЋ

Владимир Драгић је био рођен 1916. године, у Славонији. Завршио је Другу мушку гимназију у генерацији са Ивом Лолом Рибаром. Сестра Олга, докторка медицине, била је левичар и шпански борац. Владимир је био познати спортиста, првак Србије у скијању, бициклиста, одбојкаш и голман у Београдском спортском клубу (БСК). Радио је у Београду као благајник у Јадранско подунавској банци, која се налазила у згради Југобанке („Владмир Драгић, првак у скијању“ 2017: 1). Имао је жену и двоје деце и живео у Балканској улици до бомбардовања 1944. године. Био је и потпоручник у резерви, служио је у Земуну у коњичкој школи 1938. године. На дан доласка совјетских тенкова 16. октобра 1944. године. Шумадијском улицом, Владимир им је доставио комплетан нацрт распореда противтенковске артиљерије која се налазила код железничке станице. Одмах иза њих наступаа је Народноослободилачка војска, коју су дочекали и спремили им ручак у подруму. Међутим, истог дана по подне дошла су два млада партизана, наоружана пушкама, и ухапсила Владимира Драгића. Одведен је у један од квартовских затвора Озне у Улици Браће Недића („Владмир Драгић, првак у скијању“ 2017: 1).

Породица га је пронашла с великом групом људи угураних у једну собу без воде. Супруга Босиљка је носила храну и воду сваки дан а 20. октобра, после ручка, све заробљенике су преселили у Баба Вишњину улицу број 2. У Баба Вишњиној су били смештени до 29. октобра, а храну су им доносили рођаци. Ујутру, када му је однела доручак, супруга је у ходнику затекла врећу са стварима које му је била спремила јер јој је био рекао да ће их можда интернирати у логор. Тамо су се простирали непрегледни редови људи који су чекали да чују имена оних који су стрељани. Одлазила је неколико дана, али Драгића није било на списку. Чула је да се налазе неки затворени у Озни на Обилићевом венцу. На Бадњи дан 1945. године, читали су списак стрељаних. На њено питање одговорили су да онај „скијаш дебељускасти“ није на списку. Од тада породица о њему нема никакве податке („Владмир Драгић, првак у скијању“ 2017: 1).

БОМБОНЦИЈА, СЛАВКО ПОПАДИЋ

Славко Попадић рођен је у месту Ситарице, 1891. године, био је власник мале радње за производњу бомбона и слаткиша у Улици Петра Мркоњића на Сењаку (РКТГ-14993: 19.1.2015). У време рата пасиван и политички

21 Окружни суд у Београду, Решење о рехабилитацији Сретена Божића, Рех. бр. 94/08, 18. септембар 2009.

уздржан. Ухапшен је одмах по ослобођењу 25. октобра 1944. године, у време док је на улици ишчитавао Наредбу бр. 1, Команде града Београда. Као разлог наведено је да је будући ратни добитник у току рата почео да зида кућу у Улици Каћанског на Сењаку.²² Као денунцијанти се помињу извесни Аца Брица, Миле Хроми и извесни повереник ОЗНЕ из тог краја Бата Живанчевић. Из затвора је успео да напише и протури писмо писано 30. октобра 1944. (све у крвавим траговима). Затвор је био у улици Соње Живановића где ће се касније налазити АРТ телевизија („Писмо из затвора ОЗНЕ писано крвљу – Славко Попадић“ 2017: 1).

Писмо је породици последња успомена на њега. У њему између осталог каже: „Доста је да један бездушник поднесе пријаву у којој нема ни трунке истине па да оде глава.“ Почетком новембра 1944. године, неколико десетина угледних грађана, сликара, адвоката, професора и других потписало је петицију да се он пусти на слободу као човек који се држао часно и поштено („Писмо из затвора ОЗНЕ писано крвљу – Славко Попадић“ 2017: 1). То, међутим, није помогло – стрељан је заједно са индустријалцем Михаилом Веселиновићем, новинарем Милорадом Иванићем и другима 8. новембра 1944. године у кругу манастира Ваведење на Сењаку. Као и другим народним непријатељима сва имовина му је конфискована²³.

Током 2001. на подстрек Милице Веселиновић, ћерке једног од стрељаних, организована је ексхумација посмртних остатака стрељаних који су похрањени у манастиру Ваведење на Сењаку („Писмо из затвора ОЗНЕ писано крвљу – Славко Попадић“ 2017: 1).

ЧИНОВНИК, МИЛУТИН СТОЈАНОВИЋ

Милутин Стојановић је био рођен у Јагодини 1891. године у породици угледног судије Косте Стојановића. Био је учесник Балканских ратова као и Првог светског рата, а по окончању Првог светског рата преселио се у Београд и почео да ради у дирекцији Државне железнице (РКТГ-14993: 19.1.2015). У међувремену се оженио, Станицом Петровић, из познате српске породице, чији је један од предака био Хаџи-Димитрије Илић први парох топчидерске цркве. Са њом је имао сина Бранисалава и ћерку Верославу. У периоду између Два светска рата био је три пута одликован за грађанске заслуге: два пута Орденом Светог Саве као и Орденом Југословенске круне (Аздејковић 2019а: 120). Године 1941. пензионисан је и рат је провео у релативном миру све до 1943. године када је услед једне рације у центру Београда, ухапшен и спроведен у логор на Бањици као талац. Тамо је био заточен шест месеци, а потом је пуштен на слободу, захваљујући амнестији коју је за заточенике старије од педесет година

22 Виши суд у Београду, Решење о рехабилитацији, рехабилитован по решењу Вишег суда у Београду, Рех бр. 181/11, 23. септембар 2011.

23 Исто.

испоставила Недићева влада (Аздејковић 2019а: 121). Међутим, одмах по ослобођењу 5. новембра 1944. године ухапшен је од стране ОЗНЕ и одведен у полицију, у зграду XII кварта на разговор.²⁴ Породица је успела да ступи са њим, односно син Бранислав који га је посетио, не у згради кварта већ у подруму једне виле у коју је био премештен. Према његовом сведочењу, рекао је неодређено да су га испитивали о томе шта зна, али да не зна како ће се све завршити (Аздејковић 2019а: 120). После два дана породица више није могла да га пронађе, распитивали су се код Јанка Димића, исединка XII кварта који их је слао у ОЗНУ, међутим нико им није дао никакву конкретну информацију. Контрадикторан је био и документ о њему дат породици 1952. године, који је заправо уверење да није био сарадник окупатора нити у служби њихових помагача иако је због тога настрадао вероватно у јесен 1944. године. Његов син Бранислав отишао је на Сремски фронт, али је преживео као један од ретких и после повратка завршио је Економски факултет и запослио се (Аздејковић 2019а: 121). Из грађе Комисије за тајне гробнице убијених после 12. септембра 1944. године види се да је убијен 1944. године одлуком 4721.²⁵

Породица Вујков, поднела је захтев за рехабилитацију 2015. године, а поступак је окончан 28. фебруара 2017. године, одлуком Вишег суда у Београду да се Милутин Стојановић, рехабилитује јер је лишен живот из олигледно политичких и идеолошких разлога. Међутим, одлука је убрзо повучена зато што породица Вујков, није била у родбинским односима са убијеним Милутином Стојановићем, тако да је ово лице остало не рехабилитовано до сада.

ЗЕМЉОРАДНИЦИ, МИЛОВАН МИЛАНКОВИЋ, ЖИВКО МИЛАНКОВИЋ, АЛЕКСАНДАР МИТРОВИЋ И ЉУБОМИР СТЕФАНОВИЋ

Браћа Милован и Живко Миланковић били су земљорадници из Кнежевца, обојица су ухапшени од стране комуниста на основу предлога Среског народног одбора као помагачи покрета Драгољуба Михаиловића у октобру 1944. године. Милован Миланковић је стрељан у некој од гробница у Лисичјем потоку, или Раковичкој шуми. Рођен је 13. октобра 1895. године, када је ухапшен имао је 49 година (Аздејковић 2019а: 193). Целокупно имање Живка Миланковића пописано је најпре од стране МНО Кнежева, а затим предато Среском суду за срез врачарски да донесе одлуку о будућој судбини ових добара.²⁶ Срески суд донео је одлуку 8. децембра

²⁴ АС, фонд БИА, слово С, бр.253, XII-197/44, Регистар антинародних елемената У.Г.Б., 352.

²⁵ АС, Г-25, Земаљска комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, одлука бр. 4721.

²⁶ ИАБ, Окружни народни одбор округа београдског, 1944–1947, 28, К47, 39, Одлука Среског суда за срез врачарски Београд, КИ 104/45, од 8. 12. 1945. године.

1945. године да сву имовини изузме из конфискације, јер је у питању незнатна имовина и земља четврте и шесте класе, а да притом на том имању живи шест чланова породице. Од породице Живка Миланковића остала је супруга Спасенија, синови Илија, Милован и Миодраг, као и снаја Савка и један унук стар две године.²⁷

Александар Митровић, рођен 1903. године био је баштован из Старог Кошутњака. Ухапшен је од стране ОЗНЕ првих дана новембра 1944. године, под оптужбом да је сарађивао са Југословенском војском у отаџбини као њихов симпатизер. Одведен је у XII квартал, а потом према подацима Државне Комисије за тајне гробнице стрељан 8. новембра 1944. године у Лисичјем потоку у непосредној близини своје куће (РКТГ-36168: 19.1.2015). Био је члан за избор Црквено-општинског савета Храма Светих апостола Вартоломеја и Варнаве у Раковици и у тренутку стрељања имо је 41. годину. Није познато кога је све имао од чланова породице (Аздејковић 2019а: 192).

Љубомир Стефановић, баштован из Кнежевца, непосредно после рата је ухапшен и одведен од стране ОЗНЕ у XII квартал на испитивање. Никада више се није вратио, а према подацима Државне Комисије за тајне гробнице стрељан је вероватно у току 1944. године (РКТГ-106476: 19.6.2015). Сачувана је пресуда о конфискацији његове имовине донета 30. децембра 1946. године, у којој стоји да му се као ратном злочинцу, одузима сва покретна и непокретна имовина.²⁸ У питању је имање у Кијеву и Кнежевцу: укупно 4 хектара 67 ара и 46 м², кућа од тврдог материјала са четири одељења, штала и грађевински материјал (Аздејковић 2019а: 181). Место ликвидације остало је непознато до данас.

ЗАКЉУЧАК

Поцеси ликвидација на основу одлуке Војних судова, као и процеси вансудских ликвидација, крајем 1944. године у којима је страдало више десетина хиљада лица на територији Србије, су тема која заслужује детаљније истраживање у историографском смислу. Посматрана са значајане временске дистанце, ова тема пружа могућност истраживачима да објективније сагледају процесе у Србији непосредно по завршетку Другог светског рата и ставе их у шири контекст. Ови догађаји о којима се дуго ћутало, су пратили учвршћивање новоуспостављеног једнопартијског комунистичког режима и представљају неодвојив део тог процеса. Због временске дистанце као и могућности коришћења грађе БИА, сада је питање ликвидација неборачког становништва од стране комунистичког режима могуће сагледати у научном смислу и ставити ову тему у историјски контекст коме припада. Такође, је могуће је прецизније идентификовати лица који су страдала

²⁷ Исто.

²⁸ ИАБ, Окружни народни одбор округа београдског 1944–1947, 28, К48, 60, Пресуда Среског суда среза врачарског у Београду, КИ 150/1946, 8. децембар 1945.

због политичког и идеолошког неслагања и она која су заиста учествовала у злочинима током Другог светског рата. На тај начин могуће је покренути рехабилитацију лица која су се незаслужено била класификована као „народни непријатељи“ или „сарадници окупатора“, а који су припадали различитим друштвеним слојевима: интелектуалцима, индустријалцима, свештенству, земљорадницима и радницима.

ИЗВОРИ

- Архив Србија (АС), фонд БИА, слово С, бр.253, XII-197/44, Регистар антинародних елемената У.Г.Б.
- АС, Г-25, Земаљска комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, одлука бр. 4721.
- Архив Црквене Општине (ЦО) Раковица, Виши суд у Београду, Решење Апелационог суда у Београду, Рех. бр. 99/2018, 30. август 2018.
- Архив ЦО Раковица, Описни лист свештеника Недељка Стреличића.
- Архив ЦО Раковица, Летопис Храма Светих апостола Вартоломеја и Варнаве у Раковици од 1937. до 2006. године
- Виши суд у Београду, Решење о рехабилитацији, Рех бр. 181/11, 23. септембар 2011.
- Виши суд у Ваљеву, Решење о рехабилитацији, Рех. бр 13/2015, 3. март 2015.
- ВА, Војни суд Ваљевске војне области, Пресуда бр. 12/45, 13. фебруар 1945.
- ВА, Војни суд Београд, Записник о усменом претресу, I Суд бр. 16/45, 21. мај 1945.
- ИАБ, Окружни народни одбор округа београдског, 1944–1947, 28, К47, К8, 39, 60, 8. децембар 1945.
- Окружни суд у Београду, Решење о рехабилитацији Сретена Божића, Рех. бр. 94/08, 18. септембар 2009.
- „Отворена књига“. Регистар жртава комисије за тајне гробнице убијених после 12. септембра 1944. године 2014: РКТГ – 3612, РКТГ– 14993, РКТГ– 16305, РКТГ – 39802, РКТГ – 15151, РКТГ– 36168, РКТГ– 106476. <<http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/>> [18. 11. 2019].
- Приватна архива Александра Аздејковића, Сведочење Надежде Лонткијевић из Београда, 27. маја 2014. године и 20. јануара 2015. године.
- Приватна архива Петра Брауновића, Решење Вишег суда у Београду, Рех.бр.589./14, 23. септембар 2016.

ШТАМПА

- Матић 1991: Божидар Матић. „Београд оперише мозак-операција Београдске црне тачке“. *Дуја*, 7. март, 70.

ЛИТЕРАТУРА

- Аздејковић 2019: Александар Аздејковић. *Голошћа раковичке парохије: ситрадање свештеника и парохијана од октобра 1944. до марта 1945. године*. Београд: Књижевно друштво Раковица.

- Аздејковић 2019: Александар Аздејковић. *Светишеномученик Недељко Ситреличић: (1907–1945): жиџије и акаџисџи*. Београд: Књижевно друштво Раковица.
- Бојовић, Цветковић 2016: Бошко Бојовић, Срђан Цветковић, *Александар-Аџа Сџовић (1889–1945): индустријалаџ-хуманисџи-„народни неџријатељ“*. Београд: Графипроф.
- „Владџир Драгић, прџак у скијању“. <<http://uimenaroda.net/likvidacija/>>. [18.11.2019].
- Ђурђеџић 1997: Милан Ђурђеџић. „Сџовићеџа стругара и млинови – Забрџеје 1906–1948“. *Годисџињак џрада Беоџрада*, књ. XLIV, 169–180.
- Ђурђеџић 1999: Милан Ђурђеџић, „Индустријско-трговачко предузеће А. Д. „Сувобор“ – Обреноџац 1908–1947. година“. *Гласник*, 33, 75–93.
- „Како је стрџан профџесор Бранко Поповић“. <<http://uimenaroda.net/likvidacija/>>. [15. 11. 2019].
- „Писмо из затџора ОЗНЕ писано крџљу – Славко Попадџић“. <<http://uimenaroda.net/likvidacija/>>. [18. 11. 2019].
- Радић 2006: Снежана Радић. *Аџрарна реџформа у Ваљеџском крају 1945. џодине*. Ваљеџо: Историјски архив.

Ena S. MIRKOVIĆ

THE LIQUIDATION OF THE „PEOPLE’S ENEMIES“ AND „COLLABORATORS“ IN BELGRADE AFTER WORLD WAR II

Summary

The termination of the WWII in Serbia brought the liberation from the occupator’s power from one hand, and from another one, settling by the newly-established communist’s regime with its class and ideological rivals. Immediately after the termination of the war in Serbia direct courts started with their work, which very often with a real trial process or sufficient evidence-related material, started settling with their political dissenters and all which was aligned into two categories: “people’s enemies” and “collaborators with occupator”. Newly-formed Department for People’s Protection – OZNA was assigned the task to identify and clash with the adversaries of the communist regime. In Serbia in those after-war years around 60 000 persons were killed in that way. Among them there were a lot of non-combatants, members of peasantry and civil class, intellectual elite including the members of clergy. We tried in this paper to show the structure of the killed population through cases of individual liquidations of the population from different social classes.

On the destiny of these persons people kept silent, and in domestic historiography these themes were bypassed for decades. On the liquidations and arrests by the communist regime after WWII, there is almost neither professional nor historiographical literature. Unavailability of historic sources, intimidation of witnesses and eyewitnesses by the communist power, and social stigma that was carried by families of the suffered had contributed it was not written on these important themes and events for decades.

Liquidation processes before Military courts and the process of extrajudicial liquidations, at the end of 1944, in which tens of thousands of people were killed, are the theme which deserved a thorough research in historiographical sense of these events. Seen from a considerable time distance, this theme gives the opportunity to researchers to see and study more objectively the processes in Serbia immediately after the termination of WWII and put them into a wider context. These events accompanied the consolidation the newly-established communist regime and represent inseparable part of that process on which people kept silent for a long time. Due to time distance and the possibility of the BIA material use, it is possible to see them in scientific sense and put this theme into historical context to which it belongs.

Keywords: Liquidation, shooting, people's enemy, collaborators, OZNA, communists.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

179.7(082)
343.61(082)
821.163.41.09(082)

УБИСТВО и самоубиство у научном и уметничком стваралаштву : тематски зборник научних радова од међународног значаја / [уредили и приредили Ивана Женарју Рајовић ... [и др.]]. - Приштина [тј.] Лепосавић : Институт за српску културу, 2024 (Пирот : Pi-press). - 492 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 150. - Стр. 11-16: Предговор / Уредници = Foreword / Editors. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-89025-53-8

а) Самоубиство -- Зборници б) Убиство -- Зборници
в) Књижевност -- Мотиви -- Самоубиство -- Зборници
г) Књижевност -- Мотиви -- Убиство
COBISS.SR-ID 147531273